

گرایش به ارتکاب جرم در مراجعه‌کنندگان به قهوه‌خانه‌ها و ایجاد فرصت جرم: مطالعه موردی شهرستان ایذه ۱۳۹۷-۱۳۹۸

دکتر مرجان نگهی^۱

حسین قریشوندی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۵/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱/۲۸

چکیده

عوامل محیطی و ویژگی‌های جمعیت شناختی قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها، با ایجاد انگیزه و قصد، بر گرایش به رفتار مجرمانه اثرگذار است. در این پژوهش، با هدف بررسی گرایش به ارتکاب جرم در مراجعه‌کنندگان به قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها و ایجاد فرصت جرم، دویست نفر از مردان مراجعه‌کننده به قلیانسراها با روش نمونه‌گیری تصادفی بعنوان حجم نمونه نهایی انتخاب شده‌اند پرسشنامه، محقق ساخته و با پایایی ۷۶٪ مورد تایید متخصصان تهیه شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، حضور مداوم جوانان فاقد اشتغال و درآمد و رها از قیود خانوادگی به همراه شاخصهایی چون مشاهده و یادگیری جرایم ارتكابی، محرکهای استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی، حضور مدیران و اداره‌کنندگان دارای سابقه ارتکاب جرم، فقدان نیروی کنترل‌گر غیررسمی و رسمی و افزایش شمار قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها، این اماکن را به کانون‌های بالقوه ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم مبدل ساخته است.

واژگان کلیدی: قلیانسرا و قهوه‌خانه، عامل دموگرافیک، جرم‌شناسی، گرایش به جرم، فرصت جرم، شهرستان ایذه

✉ marjannegahi@gmail.com

۱. استادیار گروه حقوق، دانشگاه پیام نور

۲. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی

۱. مقدمه

قهوه‌پزی و قهوه‌نوشی در عصر صفویه به ایران وارد شد. این امر در ابتدا عمومیت نداشت و مختص درباریان و رجال مملکتی بود. به تدریج به خارج از دربار، خانه اشراف و عموم مردم راه یافت. اولین قهوه‌خانه در زمان شاه طهماسب و در شهر قزوین پدید آمد و در اصفهان در زمان شاه عباس توسعه یافت. در ابتدا قهوه‌خانه‌ها محل گذران اوقات فراغت رجال حکومتی و ثروتمندان بود. به تدریج با گسترش قهوه‌خانه‌ها مردم عادی نیز برای سپری کردن اوقات فراغت به این مکان‌ها راه یافتند (قاسمی، ۱۳۸۴: ۱۴). از دوره شاه عباس اول، قهوه‌خانه‌ها رنگ و بوی فرهنگی یافته و شعرا به ارائه سروده‌های خویش می‌پرداختند (آل داود، ۱۳۷۹: ۴۶). یکی از مهم‌ترین آنها قهوه‌خانه جنب دارالشفای است که در زمان شاه طهماسب اول محل رفت و آمد روشنفکران و شعرا و فضلا بوده است (رفیعی مهرآبادی، ۱۳۵۲: ۹۹). در آن زمان قهوه‌خانه و قلیانسرا دو مکان متفاوت بود. قهوه‌خانه‌ها محل گردهم آیی شعرا و روشنفکران و قلیان سراها پاتوق لوطیان و بزن بهادرها بود (افشار، ۱۳۸۶: ۳۲۳). قهوه‌خانه‌ها نقش سیاسی نیز داشتند و در غیاب رادیو، نقاله‌ها به قهوه‌خانه‌ها آمده و خبرهای سیاسی و اجتماعی روز را روایت و از حکومت‌ها و ستم‌پایان به جد و طنز انتقاد می‌کردند. پس از سقوط صفویان و وقوع جنگ و گسترش فقر در دوره حکومت افغانها، افشاریه و زندیه از تعداد قهوه‌خانه‌ها کاسته شد. بار روی کار آمدن سلسله قاجار بر شمار این اماکن افزوده شد (خلعتبری، ۱۳۸۶: ۴۲). در دوره ناصرالدین شاه برخی قهوه‌خانه‌ها به مکان عرضه مشروب، عربده کشی و منازعه، پاتوق معتادان و افیونی‌ها تبدیل شده بود. بتدریج قهوه‌خانه‌ها تحت نظارت حکومت قرار گرفت. کنت دومونت فورت رئیس پلیس تهران فرمانی صادر کرد مبنی بر اجازه فعالیت یک قهوه‌خانه در هر محله در کنار ایجاد یک کتابخانه، یک مسافرخانه و یک ایستگاه پلیس. برهم زندگان امنیت و مزاحمان به حبس تا ۴۸ ساعت و جزای نقدی معادل دو تومان محکوم می‌شدند. صاحبان قهوه‌خانه ملزم به گزارش سریع موارد بی‌نظمی و اقدامات خلاف قانون صورت گرفته در محل کارشان بودند در غیر اینصورت، مستوجب مجازات بودند (مته، ۱۳۹۸: ۳۷۴).

گذر ایام، نقش و کارکردهای قهوه‌خانه را دگرگون ساخت و مرز میان قهوه‌خانه و قلیانسرا برچیده شد. امروزه در برخی از قهوه‌خانه‌ها و قلیانسراها علاوه بر قهوه و قلیان، مواد مخدر، قرص‌های روان‌گردان و مشروبات الکلی نیز عرضه می‌شود. استعمال مواد مخدر و سکر آور زنگ خطر بالقوه وقوع جرایمی چون قتل، ضرب و جرح و جرایم منافی عفت است. تعداد بیشماری قهوه‌خانه و قلیان‌سرا در مناطق مختلف ایذه به چشم می‌خورد. بسیاری از جوانان برای سرگرمی و گذران اوقات فراغت به استعمال قلیان روی می‌آورند (انصاری مهابادی و فکوری، ۱۳۸۲: ۶۲). قلیان‌سراها ساعات زیادی از شبانه‌روز میزبان خطرآفرین شمار زیادی از نوجوانان و جوانان هستند. بسیاری از این اماکن فاقد مجوز، بدون تابلو، با ظاهر گیم نت و کافه کنسول و حتی برخی از آنها بصورت زیرزمینی فعالیت

می‌کنند. در مصاحبه صورت گرفته با یک مقام آگاه پلیسی، تعداد قلیان‌سراها به صورت تقریبی بین ۱۰۰ تا ۱۵۰ باب برآورد شده است. برخی از مدیران و دایرکنندگان این اماکن مجرمین سابقه‌دار هستند و بصورت پراکنده به فروش مواد مخدر در این اماکن می‌پردازند. مجوزهای این اماکن بسیار قدیمی است. برخی از مجوزها در دوره پیش از انقلاب صادر شده و با تصویب قانون جامع کنترل و مبارزه ملی بادخانیات در سال ۱۳۸۵، لغو و فاقد اعتبار گردیده است.

در زمینه نظارت بر قلیان‌خانه‌ها قانونی مستقل تصویب نشده است و به قانون جامع کنترل و مبارزه ملی با دخانیات استناد می‌شود. به موجب قانون نامبرده، هر گونه تبلیغ، تشویق مستقیم و غیرمستقیم یا تحریک افراد به استعمال دخانیات و عرضه دخانیات در اماکن عمومی ممنوع است. تنها افراد دارای پروانه فروش، مجوز عرضه مواد دخانی را داشته و توزیع فرآورده‌های دخانی از سوی اشخاص فاقد پروانه ممنوع می‌باشد. به موجب آیین نامه اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳، نیز کلیه اماکن مورد استفاده عموم، مکان عمومی نام گرفته است.

به موجب این قانون، قهوه‌خانه و قلیان‌سراها نیز در زمره اماکن عمومی قرار می‌گیرند. همچنین، به موجب آیین‌نامه اجرایی قانون جامع کنترل و مبارزه با دخانیات مورخ ۱۳۸۶/۷/۱، در راستای حفظ سلامت عمومی به‌ویژه محافظت در مقابل استنشاق تحمیلی دود محصولات دخانی، استعمال این مواد در اماکن عمومی ممنوع شده است با استناد به مواد نامبرده عرضه دخانیات در قهوه‌خانه و قلیان‌سراها ممنوع است و مسئولیت اجرای ممنوعیت استعمال دخانیات در اماکن عمومی بعهده مدیران، کارفرمایان و یا متصدیان اماکن نامبرده است. افراد نامبرده موظفند تابلوهای هشداردهنده ممنوعیت مصرف محصولات دخانی را در نقاط مناسب و در معرض دید عموم نصب نمایند. هیأت وزیران در سال ۱۳۹۰ شمسی بنابه درخواست اتحادیه قهوه‌خانه‌داران با صدور مصوبه، قهوه‌خانه‌ها را از فهرست اماکن عمومی خارج ساخت. اما، به دنبال شکایت جمعیت مبارزه با دخانیات به دیوان عدالت اداری، رای هیئت وزیران باطل گردید.^۱

هدف اصلی این مقاله بررسی نقش قلیان‌سراها و قهوه‌خانه‌ها در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم است. عامل محیط، در بررسی‌های انسان‌شناختی دارای جایگاه مهمی است. رفتار انسان اعم از مجرمانه و غیرمجرمانه در بستر جغرافیایی نمود پیدا می‌کند و عوامل محیطی با ایجاد انگیزه و قصد، بر رفتارهای انسانی اثرگذار خواهد بود. بنابراین، پرداختن به موضوع مکان، در بررسی‌های جرم‌شناختی و بزه دیده شناختی اهمیت ویژه‌ای دارد. جرم پدیده‌ای اجتماعی و متأثر از عناصر زمان، مکان است (کی‌نیا، ۱۳۷۳: ۴۶۹ و احمدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۸). رابطه میان مکان و جرم در سال ۱۸۳۳ میلادی توسط گری و سپس توسط کتله بلژیکی در سال ۱۸۴۲ مطرح شد اما، پرداختن به

۱. دنیای اقتصاد، شماره ۲۵۰۸، ۱۳۹۰/۸/۲۶

مکان به عنوان واحد خرد تاثیرگذار بر وقوع جرم عمری بیش از چند دهه ندارد. تعدادی از اماکن با توجه به ساختار فیزیکی، ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مراجعه‌کنندگان و اداره‌کنندگان قابلیت فراهم‌سازی فرصتهای ارتکاب جرم و رفتار نابهنجار را دارا هستند. (Meagan, 2004:197) نظریه‌های جرم‌شناسی محیطی، «مکان» را واحد جغرافیایی می‌دانند که دارای حد و مرز، کاربری، نظارت و اندازه بوده و محل تلاقی مجرم و بزه دیده اوست. قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها اماکنی با کاربری تفریحی می‌باشند. برخی از مکان‌ها می‌توانند با ویژگی‌های خاص خود بستر ساز فرصتهای جرم و گرایش‌های مجرمانه گردند. مالکان و اداره‌کنندگان اماکن نامبرده نیز قادرند با مدیریت صحیح و مسئولانه فرصتهای جرم را کاهش دهند. (ولش و فارینگتون، ۱۳۹۴: ۴۵۵، ۴۰۱، ۴۱۱).

«گرایش»، تمایل اکتسابی است که بوسیله، مشاهدات، تجربیات، نقش‌های اجتماعی و هنجارهای اجتماعی یا گروهی ایجاد می‌گردد. «فرصت جرم»، کلیه شرایطی است که می‌تواند نرخ ارتکاب جرایم و در نتیجه نرخ بزه دیدگی و بزهکاری افراد را افزایش دهد. این شرایط مشتمل بر ویژگی‌های فردی، اجتماعی و افعال صورت گرفته توسط افراد حاضر در اماکن می‌باشد. مراجعه‌کنندگان به این اماکن در معرض خطر بزه دیدگی و بزهکاری هستند. حضور در اماکنی که مشروبات و مواد مخدر عرضه می‌شود، به خودی خود خطرآفرین است. تشویق یا تشجیع شدن به استعمال مواد مخدر و تداوم آن دارای قابلیت ایجاد اعتیاد در افراد است. بدنبال آن، میزان بزه دیدگی و بزهکاری احتمالی فرد افزایش می‌یابد. تحقیقات بیشماری بیانگر بزهکاری و بزه‌دیدگی افراد دارای اعتیاد است.

در این مقاله دو پرسش اساسی مطرح شده است: ۱- آیا قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها ایجادکنندگان بالقوه گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم هستند؟ قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها چگونه بر ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم اثرگذار هستند؟ پاسخ‌های ابتدایی به سوال‌ها دو فرضیه است: ۱- به نظر می‌رسد قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصتهای جرم به‌صورت بالقوه نقش آفرین هستند و ۲- به نظر می‌رسد فعالیت‌های انجام گرفته در قلیانسراها در کنار حضور ترکیب سنی جمعیت دارای عوامل فردی و محیطی خاص موثر بر ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم باشد. بررسی درستی یا نادرستی فرضیات نیازمند پرداختن به موضوعات پیش رو است. قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها چه چیزی را در معرض تماشای مراجعه‌کنندگان قرار می‌دهند.

مراجعه‌کنندگان به این اماکن در چه زمینه‌ای تجربه کسب می‌کنند و هنجارهای آنان چیست. خصوصیت، موقعیت و محرک‌های پریسک ایجادکننده فرصت جرم در این اماکن کدام است. اداره‌کنندگان و مدیران این اماکن چه ویژگی‌هایی دارند. پاسخگویی به سوالها و راستی‌آزمایی فرضیه‌ها مستلزم بررسی ویژگی‌های مراجعه‌کنندگان به قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها است. درجهت شفاف‌سازی موضوع ابتدا به بیان پیشینه و مبانی نظری پرداخته شده و بدنبال آن روش‌شناسی تحقیق، محدوده مورد مطالعه و یافته‌های توصیفی و تحلیلی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهشی در رابطه با نقش قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها در ارتکاب جرم صورت نگرفته و در نوع خود بدیع می‌باشد. بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته به موضوع علل گرایش و استعمال مواد مخدر و قلیان پرداخته‌اند. در پژوهش پهلوان‌زاده و همکاران با موضوع علل گرایش به مصرف سیگار و قلیان در دانشجویان علوم پزشکی تهران، مهم‌ترین عامل گرایش دانشجویان، تفریح و سرگرمی اعلام شده است (پهلوان‌زاده، رضاخانی مقدم، ۱۳۹۱: ۱۰-۱۹). پژوهش صورت گرفته توسط هینز در سال ۱۳۹۲ با عنوان؛ بررسی جامع کشیدن قلیان در میان دانشجویان، بیانگر محبوبیت بیشتر قلیان نسبت به سیگار در میان دانشجویان بوده است. (Heinz, 2013: 2751-276) افراسیابی و امیر محمدی در مطالعه کیفی مصرف قلیان در میان پسران جوان شهر جیرفت دلایل و زمینه‌های اجتماعی مصرف قلیان پرداخته است (افراسیابی، امیرمحمدی، ۱۳۹۷: ۶۵-۸۰). علیوردی‌نیا و یونسی در تحقیق با موضوع تاثیر میزان خودکنترلی بر ارتکاب جرم در میان دانشجویان، میزان خودکنترلی پایین را در مصرف سیگار، قلیان و مواد دخانی دیگر مؤثر دانسته است (علیوردی‌نیا، یونسی، ۱۳۹۳: ۹۳). عدم دسترسی به آمار دقیق و پرونده‌های موجود از دشواری‌های تحقیق است. مراجعه به دفتر ثبت کل دادگستری ایذه، بیانگر ثبت ۷۸ پرونده با موضوع عرضه غیر مجاز مواد دخانی و بررسی پرونده‌های شعبه ۱۰۱ کیفری ایذه (سال‌های ۹۳ تا ۹۸) نیز حاکی از وجود شصت و سه فقره پرونده شامل موضوعاتی از جمله عرضه دخانیات غیرمجاز، دایرکردن مراکز فساد، ضرب و جرح، توهین، ترمردو حمل مشروبات الکلی دست‌ساز، حمل مواد مخدر، شکستن یا محو کردن پلمپ قلیان‌سراها یا قهوه‌خانه‌های غیر مجاز است. وجود ابهامات قانونی، یافته‌های پژوهشگر مبنی بر انجام اقدامات مجرمانه در مکان‌های نامبرده و اهمیت مقابله با جرم، پیشگیری از جرم و حمایت از شهروندان نشان دهنده اهمیت پرداختن به این موضوع است. نتایج بدست آمده از این تحقیق قابلیت کاربردی برای جرم‌شناسان، نیروی انتظامی، قوه قضاییه، قوه مقننه و پژوهشگران علوم اجتماعی خواهد داشت.

۱. مبانی نظری

گرایش به ارتکاب جرم ریشه در مشاهده، تجربه، یادگیری و پذیرش ناهنجارها دارد. در بررسی نقش قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های جرم، توجه به مواردی از جمله ویژگی‌های فردی، پیوندهای خانوادگی، اوقات فراغت، رابطه با دوستان، بزهکاری آنان و مدت زمان حضور در گروه دوستان، مداخله‌گر و تسهیل‌گرها و موانع ضروری است. در این راستا، کارآمدترین و نزدیک‌ترین نظریه‌های جرم‌شناسی مرتبط با هدف موضوع عبارتند از: نظریه فرصت جرم، فعالیت روزمره، کنترل اجتماعی و معاشرت‌های ترجیحی.

۱.۱. نظریه فرصت جرم (Crime opportunity Theory)

نظریه فرصت جرم، طیف گسترده‌ای از نظریه‌های جرم‌شناسی از جمله فعالیت روزمره، الگوی جرم و انتخاب عقلانی را دربرمی‌گیرد. این نظریه تأکید بر دو عنصر زمان و مکان دارد. این عناصر به اندازه‌ای حایز اهمیت است که در مناطق جرم خیز نیز برخی از روزها و ساعات هفته نرخ جرایم را تغییر می‌دهد.

از منظر مجرم و مهاجم چهار عامل ارزش (value)، ایستایی (inertia)، در معرض دید بودن (visibility) و دسترسی (access) بر خطر طعمه واقع شدن تاثیر گذار است (Felson & Clark, 1998: p.5). در پژوهش انجام شده توسط فِلسون و کلارک در مرکز پژوهش واحد سیاست‌گذاری و کاهش جرم لندن درباره موضوع فرصت‌های جرم، به نتایج ده گانه دست یافتند. برخی از این نتایج عبارتند از: نقش داشتن فرصت در وقوع تمام جرایم، عدم تعمیم فرصت‌های وقوع یک جرم به سایر جرایم، توزیع متفاوت تقارن زمانی و مکانی فرصت جرم در مکان‌های مختلف و وابستگی فرصت‌های جرم به فعالیت‌های روزمره (ibid, p.9). به عبارت دیگر، این نظریه با توجه به تاثیر شرایط زمینه‌ساز وقوع جرم و عوامل بازدارنده، افزایش و کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم را در رابطه مستقیم با افزایش و کاهش احتمال وقوع جرم می‌داند.

۱.۲. نظریه فعالیت روزمره (Routine Activity Theory)

این نظریه عموماً به کوهن و فِلسون نسبت داده می‌شود. کوهن با ترکیب نظریه معاشرت‌های افتراقی ساترلند و کنترل اجتماعی هیرشی، چارچوبی نظری ایجاد نمود تا بر موضوع با اهمیت چگونگی اثرگذاری تعاملات با همسالان بر افراد تاکید نماید. (young & rees, 2013: 164) این نظریه بیشتر بر رویدادهای مجرمانه با توجه به فعالیت روزمره تمرکز داشته و توجه اندکی به وضعیت‌های ذهنی و پیشینه مجرمان دارد. (بیات و همکاران، ۱۳۸۷: ۶۱). به طور کلی فعالیت روزمره بر تلاقی زمانی و مکانی سه عامل بزهکار احتمالی تحریک شده (مجرم با انگیزه) (A Likely & Motivated Offender)، آماج بزه مناسب (A Suitable Target) و فقدان محافظ کارآمد (نگهبان) برای جلوگیری از وقوع جرم تاکید دارد. (Marcum et al., 2010: 415) این سه عامل، ارتکاب جرم را تسهیل، ایمن و نافع می‌سازد. (Brantingham & Brantingham, 1995: 5) در این نظریه، مفهوم هدف مناسب دربرگیرنده ویژگی‌های مرئی بودن و قابلیت دسترسی (وینفری، ۱۳۸۸: ۷۸)، فقدان کنترل‌گر، جذابیت و هم‌جواری است. کوهن و فِلسون جرم را رویدادی متأثر از تلاقی سه عنصر زمان، مکان و آماج مجرمانه ویژه می‌دانند (Miiller, 2009: 279). می‌توان نتیجه گرفت بانیان نظریه فعالیت روزمره با تمرکز بر ابعاد گوناگون محیط اجتماعی و فعالیت روزمره، الگوی بوم شناختی از جرم ارائه کرده‌اند (Miiro, 2014) تا جنبه‌های زمانی رفتار انسانی را در محیط اجتماعی مورد بررسی قرار

دهند. آن چه در این الگو دارای اهمیت است متغیرهای فرکانس، سرعت و زمان است. فرکانس، تکرار طبیعی واقعه؛ سرعت، شمار وقایع در واحد زمان و زمان به مفهوم هم زمانی و تلاقی رفتار در محیط است. (Cohen, 1979:590). گسترش فعالیت‌های دور از خانه و گذراندن زمان فزاینده در میان همسالان بر افزایش نرخ جرایم تاثیرگذار خواهد بود. در سال ۱۹۸۶ فلسون با ترکیب نظریه کنترل اجتماعی و فرصت جرم به ارایه مفهوم «کنترل گر» اقدام می‌نماید. او کنترل‌گرها را، قیود اجتماعی هیرشی معرفی می‌کند. «کنترل گر»، شرط ضروری برای اعمال کنترل اجتماعی غیر رسمی است. انسان در صورت فقدان پیوند و وابستگی به دیگران، پایبندی به تعهدات اجتماعی، شرکت در فعالیت های مشروع و قانونی و اعتقاد به قوانین جامعه فاقد کنترل گر خواهد بود و کنترل اجتماعی غیر رسمی را ناممکن خواهد ساخت. (Eck & Skubak Tillyer, 2011:182). برای ارایه مدل جامع تر فعالیت روزمره می‌توان سه عامل دیگر را مطرح نمود و مدل سه وجهی دوگانه ارایه کرد. در این مدل شش عامل هدف/بزه دیده، نگهبان، مکان، مدیر، مهاجم/مجرم و و کنترل گر مجرم مورد توجه قرار می‌گیرند و سه وجهی تودرتو می‌سازند. (ibid, 181)

۱.۳. نظریه پیوند (کنترل) اجتماعی (Social control theory)

این نظریه در اواخر دهه ۱۹۶۰ میلادی توسط تراویس هیرشی ارائه شد. به باور او وجود پیوند عاطفی میان انسان‌های متعارف مانع از ایجاد گرایش به ارتکاب جرم خواهد شد. این نظریه برخلاف نظریه آنومی دورکیم که پیوند اجتماعی را مورد توجه قرار داده است، در سطح میان فردی مطرح می‌شود (وینفری، ۱۳۸۸: ۲۷۸).

کنترل اجتماعی به بافتی که پیوندهای اجتماعی درون آن ایجاد می‌شود توجه ناچیزی دارد. (Haynie, 2001:1021) دیدگاه نظارت اجتماعی بر این عقیده است که افراد اصولاً دارای قابلیت زندگی بهنجار و نابهنجار اجتماعی را دارند. این جامعه است که تلاش دارد هنجارهایش را بر فرد تحمیل کند (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۰). در این نظریه «پیوند» متشکل از چهار عنصر: وابستگی (Attachment)، (احمدی، ۱۳۸۴: ۹۰). تعهد (Commitment)، اقدام (Involvement) و باور (Belief) است (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۰). به باور هیرشی چهار عنصر پیوند موثر در پیشگیری از ارتکاب جرم است. (Jorge & Bernard, 1998).

۱.۳.۱. وابستگی

وابستگی به مفهوم رابطه عاطفی و وجود حساسیت میان اعضا گروه‌های اجتماعی است. در این نظریه، میان وابستگی به دیگران و درونی سازی هنجارها رابطه مستقیم وجود دارد. وابستگی قوی با دوستان سیگاری منجر به افزایش گرایش به کشیدن سیگار می‌شده و سیگاری بودن بهترین دوست منجر به

شروع سیگار کشیدن می‌شود. (Young & Rees, 2013: p. 165). افراد بزرگسال در صورتی که دوست بزهکار داشته و مدت زمان زیادی را با او سپری نمایند، نرخ بزهکاری آنها را افزایش می‌دهد. (Haynie: 2005, p. 1109) میزان وابستگی را می‌توان بر اساس معیارهای سطح نظارتی والدین، کیفیت ارتباط میان والدین و فرزند و دیدگاه فرد نسبت به مدرسه و اولیا مدرسه برآورد کرد (وینفری، ۱۳۸۸: ۲۷۸). تأکید هیرشی بر استفاده از مفهوم وابستگی به جای مفهوم درونی‌سازی است زیرا، وابستگی جدای از رفتار انحراف‌آمیز و به تنهایی قابل اندازه‌گیری است ولی درونی‌سازی فاقد این قابلیت است (Haynie, 2001: p. 1030).

۱.۳.۲. تعهد

تعهد، بیانگر تعلق فرد به هنجارهای متعارف و قواعد بوده و نگرش و جهت‌گیری‌های او را نمایان می‌سازد. فرد با پیدایش انگیزه مجرمانه، خطرات از دست دادن سرمایه‌های مکتسبه از رفتار متعارف و احترام به قانون را برآورد می‌کند. سرمایه اجتماعی بیشتر، بیانگر میان بالای تعهد فرد است. سرمایه اجتماعی بدست آمده، فرد را به هم‌نوایی بیشتر با ارزشهای جامعه در جهت کسب سرمایه بیشتر ترغیب و امیدوار می‌سازد در حالیکه، فرد معارض با هنجارها و قوانین نگران از دست دادن سرمایه‌ای که ندارد نخواهد بود. (Haynie, 2001).

۱.۳.۳. مشارکت

مشارکت، به معنای میزان حضور و شرکت فرد در فعالیت‌های هنجار اجتماعی و مدت زمانی است که به این فعالیت‌های روزانه اختصاص می‌یابد. (ستوده، ۱۳۹۶، ۱۳۹۶ & Costello, 2010, 4) هیرشی، اقدام و دخالت داشتن در فعالیت‌های متعارف را مانع از گرایش به رفتار نابهنجار و مجرمانه و موجب کاهش فرصتهای جرم می‌داند. این نظریه، زمینه‌ساز اهمیت یافتن اوقات فراغت و فعالیت‌های تفریحی مثبت نوجوانان و جوانان شد (Haynie, 2001: 1035). از ایراداتی که به عنصر مشارکت وارد شده است این است که گردهم آیی افراد برای مشارکت در یک فعالیت بدون حضور ناظر می‌تواند در فراهم آمدن فرصت بزهکاری اثر مثبت داشته باشد. (Costello, 2010: 12&13)

۱.۳.۴. باور

پذیرش و باور به وجود سیستم ارزشی و اخلاقی مشترک در جامعه و التزام به آن، از موانع دیگر در برابر انحراف و ارتکاب جرم است. او، برخلاف ماتزا، باورهای اخلاقی را بر همه چیز مقدم ندانسته و میزان باور را امری متغیر می‌داند. به باور او رفتار مجرمانه و انحراف زمانی نمود می‌یابد که فرد اهمیت کمتری برای باورهای اخلاقی و ارزش‌های متعارف قایل می‌شود. بر مبنای این نظریه هرچه افراد کمتر

وابسته، متعهد، اقدام کننده و باورمند باشند، پیوند آنها با جامعه سست تر و احتمال رفتارهای نابهنجار و مجرمانه افزایش خواهد یافت (haynie, 2001: 1036)

۱.۳.۵. نظریه پیوند افتراقی یا معاشرتهای ترجیحی ساترلند (Differential association)

ادوین. ال. ساترلند با طرح این نظریه به تبیین روند تبدیل فرد همنوا با ارزش‌های جامعه به فرد غیرهمنوا می‌پردازد. فرایند یادگیری رفتار مجرمانه با ارتباط متقابل با گروه‌های معارض با جامعه و بویژه همسالان و پذیرش ارزشهای گروه صورت خواهد گرفت. (گیدنز، ۱۳۷۴: ۴۵). به باور او کلیه رفتارهای انسانی با هدف تضمین جایگاه اقتصادی و فردی انجام می‌شود. گزینش روشهای مجرمانه یا غیر مجرمانه در جهت دستیابی به این اهداف، بر اساس پیوند و یادگیری افتراقی صورت خواهد گرفت. بر اساس اصل تدافعی افتراقی گرایش‌ها و اقدامات قانون ستیز در مقابل اقدامات مطیع قانون غلبه می‌یابد. این غلبه و تدافع افتراقی تحت تاثیر متغیرهای فراوانی و تناوب و مدت و دوره است. رفتار مجرمانه متأثر از اقتدار و تداعی‌های مجرمانه است. اقتدار دربرگیرنده مولفه‌های فراوانی، مدت، اولویت و شدت است (وینفری، ۱۳۸۸: ۲۶۰ و ۲۶۱).

۲. روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از منظر هدف کاربردی و روش توصیفی-تحلیلی به بررسی نقش عامل دموگرافیک قلیان‌سرا و قهوه‌خانه‌ها در ایجاد گرایش به جرم و فرصت جرم می‌پردازد. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل افراد مراجعه کننده به قلیان‌سراها و قهوه‌خانه‌ها در سال ۱۳۹۷-۱۳۹۸ و حجم نمونه ۲۰۰ نفر است.

محدوده مورد مطالعه، ایزه از شهرستان‌های بختیاری و از توابع استان خوزستان بوده و در شمال شرق آن قرار دارد. جمعیت شهرستان ایزه طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، در حدود ۱۹۸۰۰۰ نفر بوده است.

پرسشنامه دربرگیرنده سؤال‌های بسته و در دو بخش تنظیم گردیده و شامل مشخصات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان و گویه‌های مربوط به فرضیات تحقیق شامل اطلاعات مراجعه‌کنندگان از جمله گروه سنی، میزان تحصیل، رابطه با والدین و دوستان، اشتغال یا بیکاری، میزان درآمد، سابقه ارتکاب جرم، استعمال مواد مخدر و چگونگی آشنایی با مواد است. راستی‌آزمایی فرضیات با بهره‌گیری از نزدیک‌ترین و کارآمدترین نظریه‌های موجود جرم‌شناسی، پرسشنامه‌ای با پایایی و روایی مطلوب تهیه شده است. میزان آلفای کرونباخ بدست آمده پرسشنامه بالاتر از ۰/۷۶ و نشان‌دهنده پایایی مطلوب است. داده‌های پرسشنامه‌های تکمیل شده با روشهای آماری همبستگی دو متغیری، همبستگی جزئی، تحلیل واریانس و t مستقل، داده‌های پرسشنامه‌های تکمیل شده مورد

تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با تکنیک‌های آماری همبستگی دو متغیری، همبستگی جزئی، تحلیل واریانس و t مستقل از طریق نرم افزار SPSS انجام شده است.

۳. یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در دو قسمت توصیفی و تحلیلی به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

۳.۱. یافته‌های توصیفی

۱- توزیع سنی پاسخ دهندگان

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد	
	۲۴/۳	۵۰	۲۰ تا ۱۵	
۲۰ تا ۲۵	۳۲/۹	۷۰	۲۵ تا ۲۰	سن
	۲۸/۶	۶۰	۳۰ تا ۲۵	
	۱۴/۳	۲۰	۳۵ تا ۳۰	
	۱۰۰	۲۰۰		

با توجه به جدول فوق، از مجموع ۲۰۰ پاسخ دهنده ۵۰ نفر در گروه سنی ۱۵-۲۰ سال، ۷۰ نفر در گروه سنی ۲۰-۲۵ سال، ۶۰ نفر در گروه سنی ۲۵-۳۰ سال و ۲۰ نفر در گروه سنی ۳۰-۳۵ سال بوده‌اند. بیشترین گروه سنی مراجع کننده به قلیانسراها در گروه سنی ۲۵-۳۰ سال و کمترین گروه سنی متعلق به مراجع کنندگان ۳۰-۳۵ سال بوده است.

۲- شغل پاسخ دهندگان

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد	
	۵۰/۰	۱۰۰	بیکار	
بیکار	۱۰/۰	۲۰	کارگر	سن
	۱۶/۰	۳۲	دانش آموز یا دانشجو	
	۲۴/۰	۴۸	آزاد	
	۱۰۰	۲۰۰		

با توجه به جدول از مجموع ۲۰۰ مراجع کننده، ۱۰۰ نفر بیکار، ۲۰ نفر کارگر، ۳۲ نفر دانش آموز یا دانشجو و ۴۸ نفر شغل آزاد داشته‌اند. بیشترین تعداد مراجع کننده را افراد بیکار و کمترین تعداد را کارگران تشکیل داده‌اند.

۳- درآمد پاسخ دهندگان

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد	
	۲۲/۰	۴۴	زیر ۵۰۰ هزار تومان	
درآمدی ندارم	۷/۰	۱۴	بین ۵۰۰ تا ۱ میلیون	
	۱۶/۰	۳۲	بین ۱ تا ۳ میلیون	
	۵۵/۰	۱۱۰	درآمدی ندارم	
	۱۰۰	۲۰۰		

از مجموع ۲۰۰ نفر مراجع کننده، ۱۱۰ نفر فاقد درآمد، ۳۲ نفر بین ۱ تا ۳ میلیون تومان، ۱۴ نفر بین ۵۰۰ تا ۱ میلیون و ۴۴ نفر زیر ۵۰۰ هزار تومان درآمد ماهانه داشته‌اند.

۴- رابطه والدین با فرزندان در محیط خانواده

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد	
	۰/۱۵	۳۰	محبت آمیز	
زیاد در خانه نیستم	۰/۱۰	۲۰	خشن و سختگیر	
	۰/۱۵	۳۰	کم توجه	
	۰/۶۰	۱۲۰	زیاد در خانه نیستم	
	۱۰۰	۲۰۰		

با توجه به جدول، از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به کلیانسراهای شهرستان ایزده ۱۲۰ نفر بیشتر اوقات را بیرون از خانه سپری می‌کنند. ۳۰ نفر مورد کم توجهی و بی‌تفاوتی پدر و مادرشان واقع شده و ۲۰ نفر نیز رفتار خشونت بار والدینشان را تجربه کرده و ۳۰ نفر نیز مورد محبت والدینشان قرار داشته‌اند.

۵- رابطه پاسخ دهنده با اعضای خانواده

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد	
	۰/۲۰	۴۰	بسیار محبت آمیز	
کم توجه	۰/۱۵	۳۰	خشن و سختگیر	
	۰/۴۰	۸۰	کم توجه	
	۰/۲۵	۵۰	زیاد در خانه نیستم	
	۱۰۰	۲۰۰		

از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه ۸۰ نفر نسبت به پدر و مادرشان کم توجه و حتی بی توجه هستند. ۵۰ نفر مدت کمی را در خانه سپری می کنند. ۳۰ نفر با والدین با خشونت و سخت گیری رفتار می کنند و ۴۰ نفر باقیمانده رفتار بسیار محبت آمیزی با والدین خود دارند.

۶- فعالیت های اوقات فراغت

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
مطالعه	۱۰	۵/۰	
باشگاه	۲۰	۱۰/۰	
دوستان	۱۲۰	۵۵/۰	دوستان
می خوابم	۵۰	۳۰/۰	
	۲۰۰	۱۰۰	

با توجه به جدول شماره ۴، از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه ۱۱۰ نفر از آنان اکثر اوقات فراغت خود را به همراه دوستان شان به قهوه خانه ها می روند. ۵۰ نفر در اوقات فراغت خود می خوابند. ۲۰ نفر به باشگاه های ورزشی رفته و ۱۰ نفر به دلیل علاقه شخصی مطالعه می کنند.

۷- میزان گذران اوقات فراغت در قلیان سراها و قهوه خانه ها

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
زیاد (به همراه دوستان) دارم	۹۶	۴۸/۰	
زیاد بوده کمتر شده	۶۰	۳۰/۰	علاقه دارم با دوستان
متوسط	۱۸	۹/۰	
کم	۲۶	۱۳/۰	
	۲۰۰	۱۰۰	

با توجه به جدول شماره ۵، از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به قلیان سراها و قهوه خانه های شهرستان ایذه ۹۶ نفر بسیار علاقه مندند تا به همراه دوستان شان اوقات فراغت خود را در قهوه خانه ها و قلیان سراها بگذرانند. ۶۰ نفر از کمتر شدن زمان حضور در این مکان ها خبر داده و ۱۸ نفر میزان علاقه خود را متوسط اعلام نموده اند. ۲۶ نفر نیز میزان حضورشان در این مکان ها کم است.

۸- وقوع ضرب و جرح در قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد
۱۸.	۳۶/۰	۷۲	زیاد
بله - زیاد	۲۱/۰	۴۲	کم
	۳۰/۰	۶۰	خیر
	۱۳/۰	۲۶	اطلاعی ندارد
	۱۰۰	۲۰۰	

با توجه به جدول شماره ۶، از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به قلیانسراهای شهرستان ایذه ۱۱۴ نفر شاهد وقوع ضرب و جرح در این مکان‌ها بوده‌اند. ۶۰ نفر وقوع درگیری در این اماکن را شاهد نبوده‌اند. ۲۶ نفر نیز اطلاعی راجع به این موضوع نداشتند.

۹- اولین مکان کشیدن قلیان از نظر پاسخ دهندگان

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد
قهوه‌خانه	۰/۶۰	۱۲۰	قهوه‌خانه
	۰/۴۰	۸۰	فراموش کرده ام
	۰/۰	۰	در خانه
	۰/۰	۰	در پارک
	۱۰۰	۲۰۰	

با توجه به جدول شماره ۷، از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به قلیانسراهای شهرستان ایذه، ۱۲۰ نفر از آنها اولین بار در قلیانسراها نسبت به استعمال قلیان اقدام کرده‌اند. ۸۰ نفر دیگر هم مکان اولین تجربه استعمال قلیان خود را فراموش کرده‌اند.

۱۰- استعمال مواد مخدر و مکان آن

مد (نما)	درصد فراوانی	فراوانی	ابعاد
عمومی	۰/۷۵	۱۸۰	قلیانسرا
	۰/۵	۱۰	در خانه
	۰/۱۰	۰	محل کار
	۰/۲۰	۱۰	بیرون
	۱۰۰	۲۰۰	

با توجه به جدول شماره ۸، از مجموع ۲۰۰ نفر پاسخ دهنده، ۱۸۰ نفر در قلیان سراها به همراه دوستان و ۱۰ نفر خارج از محیط خانه و ۱۰ نفر در خانه دخانیات استعمال می کردند.

۱۱- دفعات استعمال مخدر (قرص و مواد) در قلیان سراها

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
زیاد	۱۰	۰/۵	
متوسط	۷۰	۰/۳۵	
کم	۱۰۰	۰/۵۰	کم
خیبر	۲۰	۰/۱۰	
	۲۰۰	۱۰۰	

با توجه به جدول فوق، از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه، ۱۸۰ نفر از آنان در قلیان سراها مواد مخدر هم مصرف کرده اند و ۲۰ نفر مخدر استعمال نکرده اند. ۱۰۰ نفر به میزان کم، ۷۰ نفر مقدار متوسط، ۱۰ نفر به مقدار زیاد مواد مخدر استعمال کرده اند.

۱۲- چگونگی آشنایی با مواد مخدر

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
به همراه دوستان	۱۲۰	۰/۶۰	
کنجکاوی	۱۰	۰/۵	
وجود مصرف کننده	۳۰	۰/۱۵	به همراه دوستان
نمیدانم	۴۰	۰/۲۰	
	۲۰۰	۱۰۰	

با توجه به جدول از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه ۱۲۰ نفر از آنان حضور در قهوه خانه ها و قلیان سراها به همراه دوستان را خود را عامل آشنایی با دخانیات و مواد مخدر عنوان کردند. ۴۰ نفر از این موضوع بی اطلاع بودند. ۳۰ نفر وجود فرد مصرف کننده در خانه و ۱۰ نفر عامل کنجکاوی را مطرح کردند.

۱۳- وجود دوستان فروشنده مواد یا مشروبات الکلی و چگونگی آشنایی

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
بله - دوستان دوستم	۴۸	۰/۲۴	
بله - پارک	۲۴	۰/۱۲	بله - قلیانسراها
بله - قلیانسرا	۱۰۸	۰/۵۴	
خیر	۲۰	۰/۱۰	
	۲۰۰	۱۰۰	

از بین ۲۰۰ نفر مراجع کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه، ۱۸۰ نفر از آنان رابطه دوستی با فروشنده مواد مخدر یا مشروبات الکلی داشته‌اند. آشنایی ۱۰۸ نفر در قلیانسراها، ۴۸ نفر از طریق دوستان و ۲۴ نفر در پارک صورت گرفته است. ۲۰ نفر نیز فاقد دوست فروشنده مواد یا مشروبات الکلی بوده‌اند.

۱۴- سابقه ارتکاب جرم و تکرار جرم

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
بله - زیاد	۴۰	۰/۲۰	خیر
بله - کم	۶۰	۰/۳۰	
بله - متوسط	۲۸	۰/۱۴	
خیر	۷۲	۰/۳۶	
	۲۰۰	۱۰۰	

از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه، ۱۲۸ نفر دارای سابقه ارتکاب جرم و ۷۲ نفر فاقد سابقه بوده‌اند. ۶۰ نفر سابقه تکرار جرم اندک، ۴۰ نفر سابقه تکرار جرم زیاد و ۲۸ نفر سابقه متوسط داشته‌اند.

۱۵- یادگیری ارتکاب جرم از اعضا خانواده، دوستان

ابعاد	فراوانی	درصد فراوانی	مد (نما)
(محیط آموزشی) دوستان	۷۰	۰/۳۵	دوستان
خانه	۲۲	۰/۱۱	
(قلیانسرا) دوستان	۹۶	۰/۴۸	
خیر	۱۲	۰/۰۶	
	۲۰۰	۱۰۰	

از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه، ۱۶۶ نفر جرم را در مکان‌های عمومی (۹۰ نفر در قلیانسرا و ۷۰ نفر در محیط آموزشی) و توسط دوستان آموخته‌اند، ۲۲ نفر در خانه ارتکاب جرم و انحراف را آموخته‌اند. ۱۲ نفر فاقد این تجربه بوده‌اند.

۲.۳. یافته‌های تحلیلی

۲.۳.۱. به نظر می‌رسد مشخصات فیزیکی و ساختمانی، وجود اهداف جذاب برای مجرمان و خرده فرهنگ بزهکاری در قلیان سراها و قهوه‌خانه‌ها مؤثر بر گرایش به ارتکاب جرم و ایجاد فرصت‌های جرم باشد.

نتایج شاخص مؤثر از طریق تأثیر مکان قلیان سرا و وجود اهداف جذاب برای مجرمان و خرده فرهنگ بزهکاری در قلیان سراها در ارتکاب و تکرار جرایم و رتبه‌بندی آنها در جدول شماره (۴-۱) آورده شده است.

جدول (۱) نتایج آزمون t تک نمونه

آزمون T			انحراف معیار	میانگین	رتبه	گویه شاخص
سطح معنی داری	درجه آزادی	T				
۰/۰۰	۱۹۹	۱۵,۵	۰/۷۱۴	۴/۱۴	۲	مشخصات فیزیکی و ساختمانی
۰/۱۵	۱۹۹	۱۳/۳۱	۰/۶۵۱	۳/۹۸	۸	فروش مشروبات الکلی
۰/۰۰۵	۱۹۹	۱۲/۹۵	۰/۴۶۹	۳/۹۱	۵	فروش دخانیات غیر مجاز
۰/۰۰۱	۱۹۹	۱۴/۳	۰/۵۹	۴/۰۱	۶	عرضه و فروش دخانیات غیر مجاز و قلیان

داده‌های جدول فوق نشان می‌دهد که در سطح معناداری ۰/۰۵ چون مقدار t در کل گویه‌ها معنادار است و میانگین نظری از میانگین تجربی کوچکتر است، لذا می‌توان چنین استنباط کرد که تمامی شاخص‌ها در افزایش گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های آن در قلیان سراها تأثیر داشته‌اند، بنابراین فرضیه اول تایید می‌گردد.

۲.۳.۲. به نظر می‌رسد حضور نوجوانان و جوانان در قلیان سراها مؤثر در گرایش به ارتکاب و تکرار جرم است.

جدول (۲) آزمون همبستگی

P-value	تعداد نمونه	گرایش به ارتکاب و تکرار جرم	حضور نوجوانان و جوانان در قلیان سراها
۰/۰۰۱	۲۵۵	۰/۷۷۳	

میزان P-value پایین تر از ۰/۰۵ بیانگر رابطه معنادار میان دو متغیر می‌باشد. در نتیجه، میان حضور نوجوانان و جوانان در قلیان سراها و گرایش به ارتکاب جرم رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در نتیجه افزایش میزان حضور نوجوانان و جوانان در قلیان سراها موثر بر افزایش گرایش به ارتکاب جرم است. بنابراین فرضیه دوم تأیید می‌گردد.

۳.۲.۳. به نظر می‌رسد وابستگی به والدین و خانواده در گرایش افراد شهرستان ایزده به قلیان و قهوه‌خانه‌ها تأثیرگذار است.

جدول (۳) آزمون همبستگی

P-value	تعداد نمونه	گرایش به مصرف قلیان و ارتکاب جرم	وابستگی به والدین و اعضای خانواده
۰ / ۰۰۱	۲۰۰	-۲۷۷ / ۲۶۱	

میزان P-value پایین تر از ۰ / ۰۵ ، بیانگر رابطه معنادار میان دو متغیر است. در نتیجه، میان وابستگی به والدین و اعضای خانواده و گرایش به مصرف قلیان و ارتکاب جرم رابطه معنادار معکوس وجود دارد. در نتیجه، افزایش میزان وابستگی به والدین و اعضای خانواده موثر بر کاهش میزان گرایش به مصرف قلیان و ارتکاب جرم است. بنابراین فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد.

۴.۲.۳. بررسی رابطه بیکاری و مراجعه به قلیان سراها

جدول (۴) آزمون همبستگی

P-value	تعداد نمونه	مراجعه به قلیان سراها	بیکاری
۰ / ۰۰۱	۲۰۰	۰ / ۷۶۷	

میزان P-value پایین تر از ۰/۰۵ بیانگر وجود رابطه معنادار میان دو متغیر است. بنابراین بین متغیر مراجعه به قلیان سراها و متغیر بیکاری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در نتیجه، با افزایش میزان بیکاری، مراجعه به قلیان سراها نیز افزایش می‌یابد.

۵.۲.۳. بررسی رابطه افزایش بی‌رویه قلیان سراها و قهوه‌خانه‌ها در سطح شهرستان ایزده و افزایش مصرف مراجعه‌کنندگان

جدول (۵) آزمون همبستگی

P-value	تعداد نمونه	مراجعه به قلیان سراها	افزایش بی‌رویه قلیان سراها و قهوه‌خانه‌ها
۰ / ۰۰۱	۲۰۰	۰ / ۷۹۶	

میزان P-value پایین تر از ۰/۰۵ بیانگر رابطه معنادار میان دو متغیر است. بنابراین، بین افزایش بی‌رویه قلیان‌سراها و قهوه‌خانه‌ها و مراجعه به قلیان‌سراها رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در نتیجه، افزایش بی‌رویه قلیان‌سراها و قهوه‌خانه‌ها، مقدار مراجعه به قلیان‌سراها افزایش می‌یابد.

۶.۲.۳. بررسی رابطه تعداد قهوه‌خانه‌ها و قلیان‌سراها بر ارتکاب و تکرار جرم جوانان در شهرستان ایزه

جدول ۶) آزمون همبستگی

P-value	تعداد نمونه	ارتکاب و تکرار جرم	تعداد قهوه‌خانه‌ها و قلیان‌سراها
۰ / ۰۰۱	۲۰۰	۰ / ۷۲۱	

میزان P-value پایین تر از ۰/۰۵ بیانگر رابطه معنادار میان دو متغیر می‌باشد. بنابراین، میان متغیر بین تعداد قلیان‌خانه‌ها و ارتکاب و جرم رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. در نتیجه، با افزایش تعداد قلیان‌خانه‌ها میزان ارتکاب جرم افزایش می‌یابد.

۴. بحث: باتوجه به یافته‌های تحقیق و در پرتو نظریات جرم‌شناسی نامبرده، می‌توان به تحلیل نقش قلیان‌سراها در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصتهای جرم پرداخت. نظریه فعالیت روزمره بر تلاقی زمانی و مکانی سه عامل مجرم با انگیزه، آماج مناسب و فقدان نگهدارنده کارآمد تأکید دارد. متخلفان و مجرمان با انگیزه با محاسبه سود و زیان ناشی از ارتکاب جرم و به حداقل رساندن میزان خطر اقدام به ارتکاب جرم می‌نمایند. بنابراین، وجود آماج‌های مناسب و در دسترس و فقدان نگهدارنده کارآمد منجر به افزایش گرایش به ارتکاب جرم و ایجاد فرصت جرم می‌شود. زنجیره عناصر مجرم بالقوه، هدف مناسب و فقدان نگهدارنده در نظریه فعالیت روزمره در قلیان‌سراها و قهوه‌خانه‌ها از زوایای گوناگون قابل مشاهده است. بسیاری از قلیان‌سراهای ایزه فاقد مجوز است و بصورت پنهانی و زیرزمینی فعالیت می‌کنند. ۷۸ پرونده با موضوع عرضه مواد مخدر و شصت و سه فقره پرونده شامل موضوعات، دایرکردن مراکز فساد، ضرب و جرح، توهین، ترمردو حمل مشروبات الکلی دست‌ساز، حمل مواد مخدر، شکستن یا محو کردن پلمپ قلیان‌سراها یا قهوه‌خانه‌های غیر مجاز است. در این اماکن نیروی کنترل‌گر رسمی و غیررسمی حضور ندارد. در بسیاری از قلیان‌سراها مواد مخدر و مشروبات الکلی توزیع می‌شود. برخی از مدیران و دایر کنندگان این اماکن دارای سابقه ارتکاب جرم هستند. این مدیران و اداره‌کنندگان، به طور هم‌زمان نقش دوگانه‌ی مجرمان انگیزه دار و نگهدارنده ناکارآمد و فاسد را ایفا می‌کنند. این دوگانگی خطر افشا جرم و دستگیری را به شدت کاسته و بر فرصت‌های ارتکاب جرم می‌افزاید. جوانان بیکار و فاقد درآمد، جدا شده از هنجارهای خانوادگی و

اجتماعی درصد بالایی از مراجعه‌کنندگان به قلیانسراهای ایزده، آماج مناسبی برای ارتکاب جرم و تداوم چرخه بزه‌کار-بزه دیده هستند. زمینه‌های محیطی از جمله مکان‌های رفت و آمد و نوع فعالیت‌های فرد بر گرایش به ارتکاب جرم و احتمال وقوع جرم اثرگذار است. عواملی از قبیل رهایی از قید و بندهای اجتماعی، فقدان کنترل‌گر غیر رسمی، وجود هدف (بزه دیده بالقوه)، فقدان نگرهبان کارآمد، وجود مهاجم (مجرم) در قلیانسراها فرصت و گرایش به ارتکاب جرم را افزایش می‌دهد. در نظریه کنترل اجتماعی هیرشی، پیوند اجتماعی ایجادکننده رابطه فرد و جامعه است. زوال یا تضعیف یکی از عناصر چهارگانه سازنده پیوند (وابستگی، تعهد، باور، اقدام) منجر به فقدان یا کاهش پیوندهای اجتماعی و عاطفی میان انسان‌ها و افزایش احتمال گرایش به ارتکاب جرم خواهد شد. براساس یافته‌ها ۱۲۰ نفر از پاسخ‌دهندگان بیشتر اوقات خود را بیرون از خانه سپری می‌کنند. ۳۰ نفر مورد کم توجهی و بی‌تفاوتی پدر و مادرشان واقع شده و ۲۰ نفر نیز رفتار خشونت‌بار والدینشان را تجربه کرده‌اند. ۸۰ نفر نسبت به پدر و مادرشان کم توجه و حتی بی‌توجه هستند. در نتیجه می‌توان بیان داشت بیشتر مراجعه‌کنندگان پیوندی سست با خانواده دارند. عدم شرکت در فعالیت‌های خانوادگی، منجر به تضعیف عوامل محافظ در برابر ایجاد تمایلات مجرمانه و فرصت‌های جرم می‌گردد. در مقابل، تعامل بیشتر با همسالان و گذراندن اوقات فراغت در خارج از خانه، عوامل مخاطره‌آمیز را تقویت کرده و گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های جرم را افزایش می‌دهد. همچنین، این تعامل‌ها و فعالیت‌ها بصورت نظارت نشده و در غیاب نگرهبان و محافظ صورت می‌گرفته که میزان این خطر را می‌افزاید. نظریه فعالیت‌های روزمره و کنترل اجتماعی، سپری کردن زمان بیشتر با افراد خانواده را موجب افزایش کنترل اجتماعی و موثر در کاهش گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های جرم و گذراندن زمان بیشتر در گروه همسالان را موثر در افزایش تمایلات مجرمانه و فرصت‌های جرم می‌داند. این نظریه دارای قابلیت تسری به مجرمان جوای عوامل تسهیل‌گر جرم نیز می‌باشد. با جامعه‌پذیری در گروه همسالان منحرف و مجرم، هنجارهای انحرافی انتقال یافته و در نتیجه دریافت پاداش از گروه تقویت می‌شود. بیشتر افراد جامعه آماری بیشتر زمان خود را در خارج از خانه می‌گذرانند. اوقات فراغت را نیز اکثراً در میان دوستان و در قلیانسرا و قهوه‌خانه‌ها سپری می‌کنند. می‌توان نتیجه گرفت در غیاب نگرهبان و مدیر کارآمد، کاهش کنترل اجتماعی، اوقات فراغت زیاد و خارج از خانه، حضور در گروه همسالان و افزایش احتمال پاداش وقوع جرم تسهیل می‌گردد و می‌توان نظریه فعالیت روزمره را توانمند در رابطه با بزه‌کاری و بزه‌دیدگی به‌کار گرفت.

از سوی دیگر باتوجه به نظریه معاشرت‌های ترجیحی، وابستگی به همسالان نابهنجار منجر به درونی‌سازی هنجارهای آنان می‌شود. قلیان‌سراها در دسته محیط‌های انتخابی قرار دارد. حضور افراد در محیط انتخابی و در ارتباط با همالان منجر به یادگیری، انتقال و تسهیل بزهکاری می‌شود. همسالان منحرف و بزهکار در ایجاد و تقویت انگیزه بزهکاری تاثیرگذار هستند. این فرآیند از طریق یادگیری، ساختن الگو، وارونه‌سازی ارزش‌ها و انتقال خرده فرهنگ انحراف و بزهکاری صورت می‌گیرد. به موجب این نظریه، تعامل ادامه دار با گروه همالان منجر به پذیرش ارزشهای گروه و یادگیری رفتارهای نابهنجار و مغایر با قانون می‌شود. یافته‌های تحقیق نظریه یاد شده را به اثبات می‌رساند. ۱۶۶ نفر از پاسخ دهندگان، رفتار مجرمانه و انحراف را از دوستانشان در قلیانسرا و محیط آموزشی فراگرفته‌اند. ۱۲۰ نفر از پاسخ دهندگان تجربه اولین استعمال قلیان را در قلیانسراها کسب کرده‌اند. ۱۸۰ نفر در قلیانسراها به همراه دوستانشان مواد مخدر مصرف کرده‌اند (۱۰۰ نفر دفعات کم، ۷۰ نفر دفعات متوسط و ۱۰ نفر زیاد). داشتن روابط ضعیف با والدین منجر به گذراندن اوقات بیشتر در میان همسالان می‌شود. در یکی از پژوهشهای صورت گرفته ۷۵ درصد از این معاشرت‌ها با دوستان معارض با قانون یا دست کم منحرف بوده است (هزارجریبی، ۱۳۸۹: ۳۳۷).

نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌ها، بیانگر توانایی بالقوه قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های جرم است. موقعیت، ویژگی و محرک‌های خطرآفرین در اماکن قابلیت ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و افزایش فرصت‌های ارتکاب جرایم را دارا می‌باشند. ویژگی‌های شخصیتی، شغلی، میزان درآمد، اشتغال، پیشینه مجرمانه مراجعه کنندگان و نوع رابطه میان آنها، میزان وابستگی به خانواده و جامعه نیز در ایجاد گرایش و فرصت‌ها نامبرده نقش مهمی دارد. سست شدن پیوندهای عاطفی میان والدین و فرزندان و کاهش کنترل و نظارت بر آنان در کنار موضوعاتی چون تفریح و چگونگی گذران اوقات فراغت تعیین کننده میزان بزه دیدگی یا بزهکاری احتمالی افراد است. غیبت ساعت‌های زیاد از محیط خانه و افزایش مدت حضور در میان همسالان در احتمال ایجاد و افزایش گرایش به ارتکاب جرم و فرصت‌های جرم اثرگذار است.

حضور افراد در محیط انتخابی قلیانسرا و ارتباط با همالان منحرف منجر به یادگیری جرم، انتقال گرایش به جرم و تسهیل بزهکاری می‌گردد. یادگیری، ساختن الگو، وارونه‌سازی ارزش‌ها و انتقال خرده فرهنگ انحراف و بزهکاری در ایجاد و تقویت انگیزه ارتکاب جرم اثرگذار است. تلاقی مجرم با انگیزه و بزه دیده در مکانی فاقد نگرهبان و ناظر به سهولت در این تحقیق مشهود است.

عرضه و فروش مواد مخدر و دخانیات غیرمجاز و مشروبات الکلی در مکانی فاقد نظارت به مردانی که بیشتر آنها در گروه سنی فعال جامعه قرار داشته و اکثراً بیکار و فاقد درآمد هستند در کنار فقدان نگهداری و مدیران بی توجه و بعضاً دارای سابقه مجرمانه، بالقوه دارای توانایی رقم زدن اقدام مجرمانه می باشد.

این مصداق تلاقی مجرم با انگیزه و بزه دیده در مکانی فاقد نگهداری و ناظر است. عوامل زمینه ساز نامبرده به همراه فقدان عوامل کنترل گر و بازدارنده، به ایجاد فرصتهای ارتکاب جرم منجر می گردد. همچنین، افزایش شمار قلیانسرا به همراه عرضه مواد دخانی و مخدر و در مواردی مشروبات الکلی، دسترسی جوانان و نوجوانان را به مواد مذکور تسهیل و تسریع می کند. به این ترتیب، درستی فرضیه شماره یک و شماره دو قابل اثبات است.

رابطه میان استعمال مواد مخدر و ارتکاب جرایم و یا دست کم در ایجاد گرایش به ارتکاب جرم در تحقیقات زیادی به اثبات رسیده است. این رابطه به صورت مستقیم (مانند حمل و فروش مواد مخدر) و یا غیر مستقیم (مانند سرقت و قتل) تحقق می یابد.

در تحقیق صورت گرفته در ایران بر روی ۳۴۵ از افراد معتاد به مواد مخدر، برخی از جرایمی که این افراد مرتکب شده اند عبارتند از مصرف، خرید و فروش مواد مخدر، سرقت، قمار و مال خری. (نقشبندی و دیگران، ۱۳۹۵: ۵) ۱۱۴ نفر از مراجعه کنندگان به قلیانسراها و قهوه خانه ها شاهد نزاع و ایراد ضرب و جرح بوده اند. ۱۲۸ نفر سابقه ارتکاب جرم دارند. حضور در میان همسالان و گروهی که بیشتر آنها رفتار انحرافی و ناپهنجار، مغایر با قانون و ضد ارزشهای اجتماعی مرتکب شده اند منجر به یادگیری رفتار مجرمانه و پذیرش الگوهای مجرمانه توسط اکثریت مراجعه کنندگان شده است. از بین ۲۰۰ نفر مراجعه کننده به قلیان سراهای شهرستان ایذه، ۱۸۰ نفر از آنان با فروشندگان مواد مخدر یا مشروبات الکلی رابطه دوستی داشته اند. ۱۰۸ نفر از آنها در قلیانسراها با این افراد آشنا شده اند. با توجه به نظریه مذکور دوستان فروشنده مواد و مشروبات الکلی موجب تسهیل دسترسی و کاهش خطر دستگیری و ایجاد گرایش به استعمال مواد مخدر و مشروبات الکلی می شوند. علاوه بر جرم انگاری این اقدامات توسط قانونگذار، صرف استعمال مواد نامبرده می تواند منجر به ایجاد تمایلات مجرمانه و از سوی دیگر افزایش فرصت جرم شود.

مقوله کار و اشتغال از منظر نظریه های جرم شناسی قابل تامل است. کار و اشتغال، به عنوان یکی از عوامل سازنده منزلت و هویت اجتماعی فرد دارای اهمیت بسیاری است. بر اساس نظریه کنترل و پیوند اجتماعی، افراد فاقد شغل و غیر وابسته به خانواده، سرمایه اجتماعی قابل توجهی ندارند تا آنان را به قواعد و هنجارهای جامعه متعهد نماید. فقدان مداخله در فعالیت های بهنجار اجتماعی منجر به متزلزل شدن پیوند اجتماعی و افزایش خطر ایجاد فرصتهای ارتکاب جرم

خواهد شد. افزایش فرصت‌های ارتکاب جرم به همراه وجود تمایلات مجرمانه زمینه‌های وقوع جرم را آماده می‌سازد. حضور افراد دارای سابقه ارتکاب جرم، جوانان بیکار و فاقد درآمد، بدون پایبندی به هنجارهای خانوادگی و اجتماعی در قلیانسراها منجر به ایجاد آماج‌های مناسب برای ارتکاب جرم می‌گردد.

تعداد زیادی از پاسخ دهندگان در گروه جمعیت فعال قرار دارند. ۱۰۰ نفر از پاسخ دهندگان فاقد اشتغال و ۱۱۰ نفر فاقد درآمد هستند. از منظر جرم‌شناسی عمومی نیز بیکاری و فقدان اشتغال از عوامل مؤثر در افزایش احتمال وقوع جرم به شمار می‌آید. در پژوهش‌های صورت گرفته در بسیاری از کشورها از جمله ایران، یونان، رومانی، مالزی، فرانسه و آرژانتین، بیکاری به عنوان یکی از عوامل اصلی محیطی تاثیرگذار بر ایجاد گرایش به ارتکاب جرم، فرصت‌های مجرمانه و وقوع جرایم شناخته شده است. نتایج این تحقیقات بیانگر وجود رابطه معناداری میان بیکاری و ارتکاب جرایم قتل، سرقت، قاچاق مواد مخدر و صدور چک بلامحل بوده است (یحیوی دیزج و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۴ و ۱۸۲). پژوهش مداح در سالهای ۱۳۷۴-۱۳۸۴ در ایران حاکی از وجود رابطه معنادار میان نرخ بیکاری و انواع جرایم سرقت بوده است (مداح، ۱۳۹۰: ۸۷). در پژوهشی با عنوان بررسی رابطه میان بیکاری و ارتکاب جرم در ایران، میان بیکاری و ارتکاب جرایم قتل عمد، سرقت، انحرافات اجتماعی و خودکشی رابطه معنادار به ثبت رسیده است. پژوهش دومیتزو با عنوان رابطه بیکاری و گرایش به ارتکاب جرم و وقوع آن در سال ۲۰۱۲ میلادی در شهر بخارست نیز به وجود رابطه معنادار میان متغیرهای فوق منتج شده است (عباسی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۰-۸۳). می‌توان ادعان داشت بیکاری با ایجاد ناتوانی در تأمین هزینه‌های زندگی، اوقات فراغت فراوان و فقدان هویت اجتماعی در ایجاد تمایل و گرایش‌های مجرمانه و ارتکاب جرایم اثرگذار است. یافته‌های پژوهش نمایشگر این است که درصد بالایی از جامعه مورد تحقیق را افراد جوان، بیکار، بدون درآمد و رها از قیود خانوادگی تشکیل می‌دهند که اوقات فراغت را به همراه دوستان اغلب در قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها سپری می‌کنند که هزینه مالی اندکی دارد. در این اماکن، مواد مخدر و مشروبات الکلی عرضه می‌شود. و مدیران و اداره‌کنندگان آن‌ها دارای سابقه ارتکاب جرم هستند. نیروی کنترل‌گر غیر رسمی و رسمی در قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها حضور ندارد و روز به روز بر تعداد این اماکن افزوده می‌شود. در نتیجه، قلیانسراها و قهوه‌خانه‌ها به کانون بالقوه ایجاد گرایش به ارتکاب جرم و فرصت جرم تبدیل می‌گردند.

علاوه بر این، فقدان قانون مستقل منسجم و جامع ناظر بر قلیان سراها و ضعف و کم‌توجهی نهادهای نظارتی و اجرایی منجر به تداوم ویژگی بالقوه جرم آفرینی این اماکن می‌شود. مقابله با جرم و حمایت از بزه‌دیدگان عمدتاً نوجوان و جوان نیازمند وضع قانون جامع، مستقل و کارآمد بوده و تلاش و تعهد نهادهای مجری قانون در راستای اجرای تام قانون و نهاد ناظر بر عملکرد مجریان و مدیران و اداره‌کنندگان قهوه‌خانه‌ها و قلیان سراها را می‌طلبد.

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۸۴)، **جامعه‌شناسی انحرافات**، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، تهران: نشر سمت
- احمدی، س، سیف‌الدینی، ف، کلانتری، م (۱۳۹۲)، «تحلیل فضایی الگوی بزهکاری در منطقه ۱۷ شهرداری تهران»، **تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی**، سال ۱۳، شماره ۳۱، ص ۴۷-۷۲.
- افراسیابی و امیرمحمدی، حسین و ضیا الله (۱۳۹۷)، «مطالعه کیفی مصرف قلیان در میان پسران جوان شهر جیرفت»، **پژوهشهای راهبردی مسایل اجتماعی ایران**، دوره ۷، شماره ۱، پیاپی ۲۰، ص ۸۰-۶۵.
- افشار و افشاری، ایرج و مهران (۱۳۸۶)، **قصه حسین کرد شبستری**، تهران: نشر چشمه
- آل داود، سید علی (۱۳۷۹)، «شاعران قهوه‌خانه نشین»، **نشر دانش**، شماره ۴، ص ۴۶-۵۱.
- انصاری مهابادی و فکوهی، ف و ن (۱۳۸۲)، «اوقات فراغت و شکل‌گیری شخصیت فرهنگی: نمونه موردی دو دبیرستان دخترانه تهران»، **نامه انسان‌شناسی**، دوره ۱، ش ۴، ص ۸۹-۶۱.
- پهلوان‌زاده، رضاخانی مقدم و همکاران (۱۳۹۱)، «بررسی شیوع و علل گرایش به مصرف سیگار و قلیان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۹۰»، **فصلنامه علمی-پژوهشی دانشکده بهداشت یزد**، سال ۱۱، شماره ۴، ص ۱۹-۱۰.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۹۶)، **مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی**، تهران: نشر آوای نور.
- جباران، محمدرضا (۱۳۹۴)، «تحلیل مفهومی سبک زندگی»، **مجله قبسات**، سال بیستم، ص ۱۷۳-۱۸۷.
- خلعتبری، مصطفی (۱۳۸۶)، «چای قند پهلوی: جستاری بر قهوه‌خانه‌ها در ایران»، **نحوای فرهنگ**، شماره ۳، بهار، ص ۴۱-۴۳.
- رفیعی مهرآبادی، ابوالفضل (۱۳۵۲)، **آثار ملی اصفهان**، تهران: انجمن مفاخر فرهنگ.

- عباسی نژاد، هادی و همکاران (۱۳۹۸)، «بررسی رابطه میان بیکاری و جرم در ایران: رهیافت داده‌های تلفیقی بین استانی»، **فصلنامه پژوهشها و سیاستهای اقتصادی**، سال ۲۰، شماره ۶۴، ص ۸۶-۶۵.
- علیوردی نیا و یونسی، اکبر و عرفان (۱۳۹۳)، «تاثیر میزان خودکنترلی بر ارتکاب جرم در میان دانشجویان»، **راهبرد فرهنگ**، شماره ۲۶، تابستان، ص ۹۴-۱۱۸.
- قاسمی، حامد (۱۳۸۴)، «قهوه‌خانه، نقاشی، نقالی»، **پیام بهارستان**، شماره ۴۷، ص ۱۴-۱۹.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۱)، **سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن**، ناشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- کی نیا، م (۱۳۷۳)، **مبانی جرم‌شناسی**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴)، **جامعه‌شناسی**، مترجم صبوری، تهران: نشر نی.
- مته، رودی (۱۳۹۸)، **تفریحات ایرانیان: مسکرات و مخدرات از صفویه تا قاجاریه**، ترجمه مانی صالحی علامه، تهران: نشر نامک.
- مداح، مجید (۱۳۹۰)، «بررسی و تحلیل رابطه میان نابرابری درآمد و نرخ انواع جرایم در ایران»، **مجله سیاستهای اقتصادی**، شماره اول، ص ۷۵-۹۰.
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱)، **انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها**، چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- نقشبندی و شریفی، نرمینه و ارکان (۱۳۹۵)، «بررسی میزان ارتکاب جرم بر اساس نوع و میزان مواد مخدر مصرفی»، **کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم**، ص ۱۱-۱.
- ولش و فارینگتون، براندون. سی و دیوید. پی (۱۳۹۴)، **دانشنامه پیشگیری از جرم آکسفورد**، تهران: نشر میزان.
- وینفری، توماس. ال (۱۳۸۸)، **نظریه‌های جرم‌شناسی**، ترجمه سیدرضا افتخاری، چاپ اول، گناباد: نشر مردنیز.
- هزارجریبی و ترکمان، جعفر و مهدی (۱۳۸۹)، «عوامل موثر بر گرایش نوجوانان و جوانان پسر شهرستان کرج به مصرف مواد مخدر»، **فصلنامه مدیریت انتظامی**، سال پنجم، شماره دو، تابستان ۱۳۹۸، ص ۳۳۹-۳۲۲.
- یحیوی دیزماج، جعفر و همکاران (۱۳۹۷)، «رابطه بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی در کشورهای منتخب با رویکرد گشتاورهای تعمیم یافته»، **فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال ۱۸، شماره ۶۸، ص ۱۶۷-۱۹۹.

- Andreas, Heinz (2013), **use patterns and contexts, social norms and attitudes, harm perception psychological correlates and co-occurring substance use**, Addictive behaviors,3(1):2751-2760, contents lists available at sciverse sciencedirect
- Branic, N (2014), **Routin activities theory**, In W.G Jennings(Ed), encyclopedia of crime and punishment,Malden,MA:Wiley-Blackwell.http://webfiles.uci.edu
- Cohen, L.E. &Felson, M (1979), **Social chang and crimes rates trends: a routin activity approach**, American socil review, 56:588-608
- Catherine& Mellisa D& George L, Marrcum& M. Ricketts& Higgins (2010), **Assessing sex experinces of online victimization: An examination of adolescent online bahaviours using routine activity theory'**, Journal of criminal justice review,35:412-pp.434
- Costello,Barbara J (2010), **encyclopedia of criminological theory:Hirschi,Travis, Social control Theory**, SAGE publication
- Dana L, Haynie (January 2001), **delinquent peers revisited: Does network structure matter?** American Journal of sociology,vol.106,no.4, university of Chicago press,pp.1013-1057
- Dana L&Osgood D, Haynei& wayen (December 2005), **reconsidering peers and delinquency:How do peers matter?** social forces,vol.84, issue 2,pp. 1109-1130
- Fernando, Miro (2014), **The encyclopedia of theoretical criminology**, edited by J. Mitchel Miller, Blackwell publishing ltd. http://online liberary.willey.com
- Grace M& Joseph H& John W& Micheal P& Barbara A, Barnes& Hoffman &Welte&Farrell& Dintcheff (2006), **Adolescents time use: Effects on substance use, Delinquency and sexual Activities**, Journal of Youth adolescence,36:697-710.
- Gorge B&Jeffrey.B&Thomam J, Vold& Bernard&Snipes (1998), **Theoretical criminology**, 4th ed. New York: Oxford university Press
- Jacob. T.N & Rees, Young & Carter (2013), **social networkes and delinquency in adolescence: Implication for life-course criminology, Handbook of life course criminology: emerging trends and directions for future research**, springer, p.p 159-180
- Marcus&Ronald.v, Felson& Clarke (1998), **Opportiuinity makes the thief: practical theory for crime, London**, prevention, policing and reducing crime unit research, Development and statistics Directorate, First published,1998, p.5
- Meagan E.C (2004), **Geographicity of urban crime:an intraurban study of crime in Nashville,Tennessee,Portlan, Oregan and Tucson,PH.D** Dissertation, university of Arizona

- Maxfield.Micheal.G (1987), **Life style and routine activity theories of crime:empirical studies of victimization,delinquency and offender decision making**,Journal of quantitative criminology,vol.3,no.4,1984,p.p 275-282
- Patricia& Paul, Brantingham& Brantingham (1995), **Criminality of place: crime generators and crime attractors**, European Journal ou Criminal policy and research, vol.3, issue 3, p.p 5-26
- Tillyer&Eck, Marie skubak& John E (2011), **getting a handle on crime: a further extension on routin activities theory**, security journal, vol.24, 2, Macmillan publisher, p.p.179-193, available at:www.palgrave_Journals.com/sj/

قوانین

- قانون جامع کنترل و مبارزه ملی با دخانیات
- آیین نامه اماکن عمومی مصوب ۱۳۶۳،
- آیین نامه اجرایی قانون جامع کنترل و مبارزه با دخانیات مورخ ۱۳۸۶/۷/۱

